

3-ДӘРІС |

Секулярлық және постсекулярлық қоғамдағы мемлекет пен діни ұйымдардың өзара қарым-қатынасы

Авторы: философия ғылымдарының докторы, профессор Н.Ж. Байтенова

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Постсекулярлы қоғам ұғымының мәні мен анықтамасы

1. Анықтамасы мен мәні

2. Түсінікті қайта қарау

3. Негізгі сипаттамалары

Постсекулярлы қоғам – бұл секуляризация үдерісі толық аяқталмаған, діннің қоғамдық өмірге қайта оралуын және оның маңызды әлеуметтік-мәдени рөл атқаратынын білдіретін тұжырымдама.

• Тұжырымды ғылымға неміс философы Юрген Хабермас енгізді.

• Дін қоғамнан толық жойылмайды, керісінше жаңа формада ықпал етеді.

Постсекулярлықты діннің бұрынғы теократиялық немесе үстемдік жағдайына қайта оралуы деп түсінуге болмайды.

• Ол зайырлы мемлекеттің аяқталуын білдірмейді.

• Бұл – діни және зайырлы дүниетанымдардың қоғамда қатар өмір сүруін (плюрализм) жаңаша пайымдау.

Демократиялық қоғамда әртүрлі дүниетаным иелерінің тең құқықтары сақталады.

• Дін қоғамдық пікірталастарға белсенді қатысады.

• Моральдық, экологиялық және биоэтикалық мәселелерді шешуде діни құндылықтар мен зайырлы ғылым тоғысады.

Секуляризация, Зайырлылық және Постсекулярлық арақатынасы

Ұғым	Мазмұны мен Анықтамасы	Қоғамдағы көрінісі мен Мақсаты
Секуляризация	Діннің қоғамдық институттармен, мемлекетпен, біліммен және әлеуметтік қатынастармен байланысының өзгеруі.	Діни ықпалдың белгілі бір салаларда азаюы; ғылым мен білімнің дербестенуі.
Зайырлылық	Мемлекеттік институттардың белгілі бір дінге бағынбауы және азаматтардың сенім бостандығын қамтамасыз ету қағидасы.	Мемлекеттің діни бейтараптығы; заң алдындағы азаматтардың теңдігі.
Постсекулярлық	Секуляризация жағдайында діннің қоғамдық маңызын сақтауы және діни мен зайырлы дүниетанымдардың өзара әрекеттесуін қайта пайымдау.	Діни және зайырлы азаматтардың диалогы; қоғамдық пікірталастарда ортақ тіл іздеу.

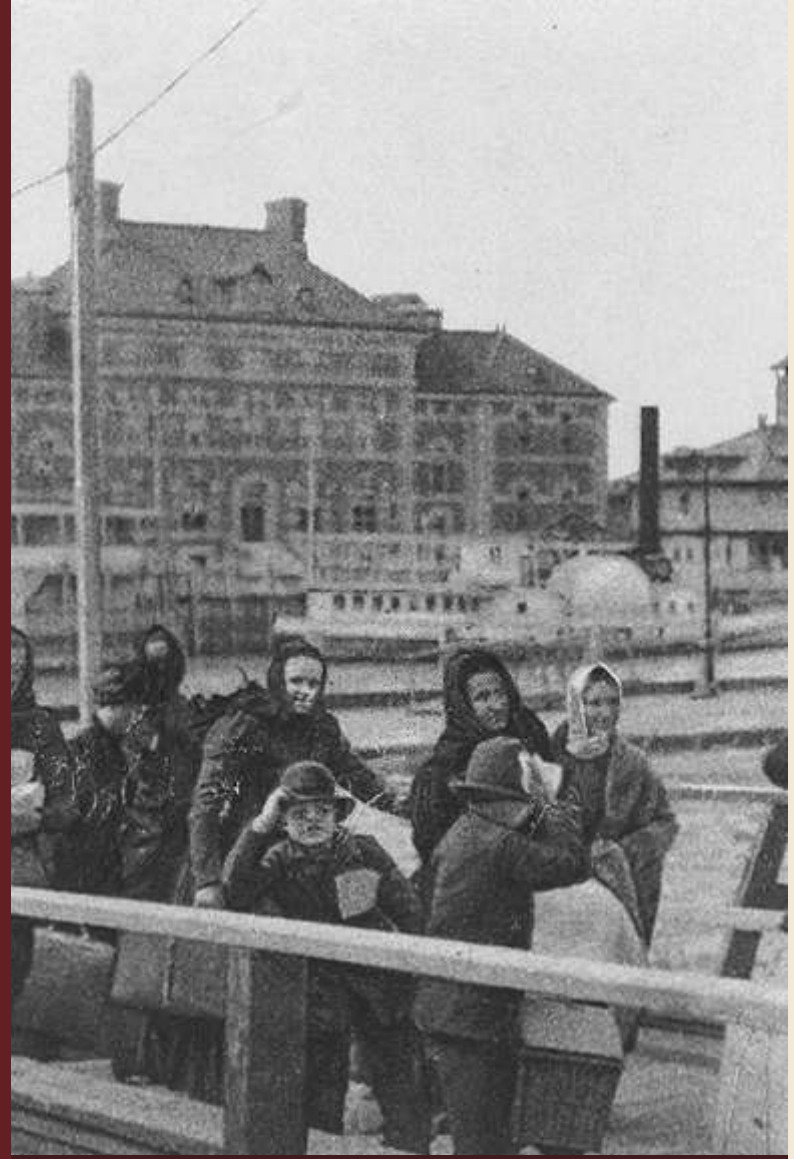

ТАРИХИ ФАКТОРЛАР

Постсекулярлы қоғамның қалыптасуының 5 негізгі алғышарты

1. Секуляризация теориясын қайта қарау	Модернизация барлық қоғамда діннің толық жойылуына алып келмегені анықталды.
2. Жаһандану мен Көші-қон	Халықаралық миграция мен мәдени байланыстар әртүрлі діни дәстүрлердің өзара ұшырасуын арттырды.
3. Демократия мен Азаматтық қоғам	Азаматтық қоғамда діни қауымдастықтар да өз пікірлерін ашық білдіру мүмкіндігіне ие болды.
4. Цифрлық технологиялардың дамуы	Интернет пен әлеуметтік желілер діни ақпарат пен уағыздың жылдам таралуына жол ашты.
5. Құндылықтар туралы пікірталастар	Өмір мәні, адам қадір-қасиеті, отбасы және биоэтика мәселелері діни мен зайырлы диалогты талап етті.

Юрген Хабермастың постсекулярлық қоғам теориясы

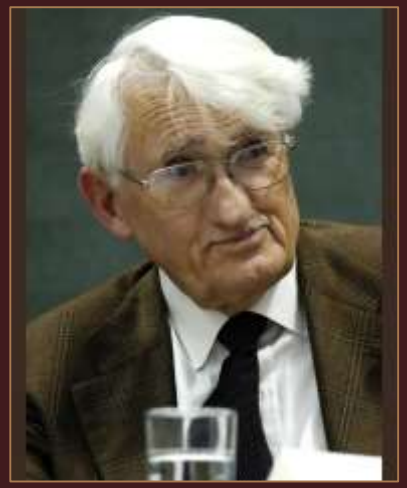

Негізгі еңбектері:

- «Сенім және білім» (Glauben und Wissen, 2001)
- «Notes on Post-Secular Society» (2008)
- «The Dialectics of Secularization» (2006, Ж. Ратцингермен бірге)

Басты идеясы:

Демократиялық қоғамда діни сенімді шеттетілген құбылыс деп қарастырмай, діни және зайырлы азаматтардың тең дәрежедегі сұхбатын ұйымдастыру қажет.

Постсекулярлық танымдағы 3 негізгі өзгеріс:

1. Зайырлы қоғамның көзқарасы:

Зайырлы азаматтар дінді «өткеннің қалдығы» емес, адамдардың өмірлік тәжірибесі мен моральдық құндылықтарын қалыптастыратын жүйе деп тануы тиіс.

2. Діни азаматтардың ашықтығы:

Діни сенімді ұстанатындар өз көзқарастарын білдіре отырып, басқа азаматтардың сенімсіз болу немесе өзге сенімде болу құқығын мойындауы қажет.

3. Ортақ мәселелерді бірлесе талқылау:

Әділеттілік, адам қадір-қасиеті, экология, кедейлік сияқты мәселелерде зайырлы мен діни топтар ортақ шешім іздейді.

Коммуникациялық әрекет теориясы және оның қағидаттары

1. Өзара түсіністікке ұмтылу

Қатысушылар бір-біріне өз пікірін таңбайды, қарсы тараптың көзқарасын түсінуге және ортақ келісімге келуге ұмтылады.

2. Рационалды дәлелдердің басымдығы

Пікірталас авторитетке немесе күшке емес, негізделген логикалық уәждерге (аргументтерге) сүйенуі тиіс.

3. Тең қатысу мүмкіндігі

Демократиялық қоғамда барлық дүниетаным өкілдері (діни де, зайырлы да) өз ойларын еркін білдіруге тең құқылы.

4. Сынға ашықтық

Әрбір айтылған пікір мен ұсыныс ашық талқылауға, дәлелдеуге және қайта қарауға ашық болуы керек.

ДИАЛОГ ҚҰРЫЛЫМЫ

Қоғамдық кеңістіктің екі деңгейі және діннің орны

1. Бейресми қоғамдық кеңістік

Сипаттамасы:

Азаматтар, діни қауымдастықтар, БАҚ, БҰО және интернет алаңдары өз пікірлерін еркін білдіретін бейресми орта.

Діннің рөлі:

Діни азаматтар мен ұйымдар өз сенімдерін, моралдық уәждерін және діни терминологиясын шектеусіз қолдана алады.

Мысал:

Қайырымдылықты діни парыз ретінде түсіндіру, отбасылық және адамгершілік құндылықтарды уағыздау.

2. Ресми саяси-институционалдық кеңістік

Сипаттамасы:

Парламент, соттар, мемлекеттік басқару органдары сияқты барлық азаматтар үшін міндетті заңдық шешімдер қабылдайтын институттар.

Талап ететін қағидасы:

Ресми заңдар мен саяси шешімдер барша азаматқа түсінікті, дүниетанымдық жағынан бейтарап негіздемелерге сүйенуі тиіс.

Мысал:

Әлеуметтік көмек заңы дінге қарамай, тек азаматтардың теңдігі мен қажеттілігі негізінде қабылданады.

«Аударма» қағидасы (Translation Proviso) және оның қолданылуы

Хабермастың «Аударма» қағидасы (Translation Proviso) — діни сенімге негізделген адамгершілік идеяларын жалпыға бірдей түсінікті зайырлы/қоғамдық аргументтерге айналдыру процесі. Бұл екіжақты құрмет пен түсіністікті қамтамасыз етеді.

Діни аргумент / Конфессиялық тіл	Ортақ қоғамдық/зайырлы тілге «Аударма»
«Адам – Құдайдың жаратылысы, сонымен оның өмірі қасиетті»	«Адам қадір-қасиеті мен өмір сүру құқығы – абсолютті және қолсұғылмайтын құндылық»
«Кедейлерге са Sadақа беру – Құдай алдындағы парыз»	«Әлеуметтік әділеттілік, теңсіздікті азайту және мұқтаждарға көмек көрсету – азаматтық жауапкершілік»

ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Қазақстан қоғамындағы постсекулярлықтың көріністері мен құқықтық негізі

1. Зайырлылықтың Конституциялық негіздері

ҚР Конституциясында мемлекет пен дін бөлінген. Зайырлылық – діни билікті енгізгізмейді, бірақ ар-ождан бостандығын қорғайды және конфессияаралық келісімді қамтамасыз етеді.

2. Тәуелсіздік кезеңіндегі діни жаңғыру

Кеңестік атеистік кезеңнен кейін мешіт-шіркеулер қайта ашылып, рухани мұраға, исламдық және христиандық дәстүрлерге қызығушылық күрт өсті.

3. Дүниетанымдық плюрализм

Қазақстанда діни, зайырлы және аралас дүниетанымдар қатар өмір сүреді. Дін жеке моралдық бағдармен қатар мәдени бірегейліктің құрамдас бөлігі болып танылады.

Ұлттық дәстүр, Дін және Цифрлық кеңістіктегі жастар

Ұлттық дәстүр мен Дін байланысы

• Мәдени сипаты: Наурыз, бата беру, ас беру, үлкенді сыйлау, отбасылық рәсімдер тарихи, мәдени және діни мағыналарға ие.

• Түсіндіру ерекшелігі: Бата беру – бір адам үшін рухани-діни әрекет болса, екінші адам үшін ұлттық мәдени сабақтастық көрінісі.

• Тұжырым: Постсекулярлы талдау дәстүрді жалғыз үлгіге бағындырмай, оның әлеуметтік және мәдени қырларын қатар қарастырады.

Цифрлық кеңістік және Жастар

• Мүмкіндіктер:

- Діни сауаттылық пен ақпаратқа қолжетімділік артты.

- Онлайн платформалар (YouTube, Instagram, TikTok) арқылы рухани мазмұн таралуда.

• Қиындықтар мен Тәуелсіздік:

- Тексерілмеген немесе беткі ақпараттың таралуы.

- Радикалды контент немесе деструктивті ағымдардың ықпалы.

• Шешімі: Медиасауаттылықты, сыни ойлауды және ресми діни білімді ұштастыру.

Постсекулярлы қоғамның сын-қатерлері мен оларды шешу жолдары

1. Қоғамның бөліну қаупі — Діни және зайырлы топтар арасындағы құндылықтық қайшылықтар.

Шешу жолы: Алдын ала түсіндіру білімін дамыту және азаматтар құқығын тең қорғау.

2. Радикализм мен Экстремизм — Діни идеялардың саясилануы және өзге сенімдегілерге төзімсіздік.

Шешу жолы: Заң үстемдігі, діни сауаттылық және сараптамалық бақылау.

3. Ғылым мен Дін қайшылығы — Биоэтика, эволюция және білім беру саласындағы келіспеушіліктер.

Шешу жолы: Ғылыми сауаттылықты арттыру, өзара шекараларды құрметтеу.

4. Діннің саясатқа ықпалы — Діни топтардың мемлекеттік шешімдерге қысым жасау тәуекелі.

Шешу жолы: Мемлекеттің институционалдық зайырлылығы мен бейтараптығын сақтау.

ТҰЖЫРЫМ

Постсекулярлы қоғамның даму перспективалары мен қорытынды

Дамудың 4 негізгі басымдығы

1. Діни және дүниетанымдық сауаттылық:

Зайырлылық қағидалары мен ар-ождан бостандығын дұрыс түсіндіру.

2. Диалог мәдениетін дамыту:

Әртүрлі көзқарас өкілдерінің бейбіт сұхбатына жағдай жасау.

3. Зайырлы құқықтық институттарды нығайту:

Барлық азаматтардың құқықтарын тең қорғау.

4. Ғылыми және сыни ойлауды дамыту:

Ақпарат көздерін тексеру және жалған мәліметтерді ажырату.

Ғылыми қорытынды

- Постсекулярлы қоғам – бұл діннің зайырлылықты алмастыруы емес, діни және зайырлы дүниетанымдар қатар өмір сүретін жағдайда қоғамдық келісімге жетудің жолы.
- Юрген Хабермастың теориясы бұл қатынастарды диалог, коммуникациялық әрекет және демократиялық теңдік тұрғысынан негіздейді.
- Қазақстан үшін бұл модель еліміздің зайырлы сипатын сақтай отырып, ұлттық дәстүрлер мен діни құндылықтардың үйлесімін теңгерімді дамытуға мүмкіндік береді.